

کنکاش در طراحی مجتمع های مسکونی با رویکردی برپایداری اجتماعی

مهدی متین فر

دانشجو کارشناسی ارشد مهندسی معماری دانشگاه آزاد اسلامی خمین
sk.architex@yahoo.com

سولماز اخلاق پسند

هیات علمی دانشگاه آزاد شهر قدس
sk.architex@yahoo.com

چکیده

انسان موجودی اجتماعی است و تعاملات اجتماعی دربرآورده ساختن نیازهای اجتماعی و روانی افراد جامعه خصوصا کودکان و سالمندان نقش منحصر بفردی دارد اما فقدان فضاهای اجتماعی حمایت کننده که با جذب افراد و گروه های مختلف و ایجاد شرایط مناسب برای شکل گیری تعاملات اجتماعی میتوانند انسان ها را در تکمیل رشد روانی و اجتماعی شان یاری دهند نیاز به یک استراتژی جامع برای طراحی و شهرسازی پایدار را روشن می کند زندگی در یک مسکن مناسب یک پیش فرض اساسی برای دستیابی به تحقق فردی است و سهم قابل توجهی در پایداری اجتماعی هر جامعه دارد در این تحقیق ابتدا نقش تعاملات اجتماعی در سلامت روانی انسان ها بررسی و سپس به نحوه تاثیر طراحی بلوکهای مسکونی و نیز فضای باز بین آنها بر تعاملات اجتماعی پرداخته خواهد شد و راهکارهایی جهت افزایش تعاملات اجتماعی ارائه خواهد شد روش تحقیق پژوهش حاضر تحلیلی اسنادی است که با بهره گیری از منابع موجود به بررسی اهمیت تعاملات اجتماعی در ارتقای کیفیت فضای مسکونی می پردازد .

واژگان کلیدی: مجتمع های مسکونی، پایداری اجتماعی، رضایتمندی

مقدمه :

امروزه با افزایش جمعیت و گسترده‌گی فضاهای شهری و بخصوص فضاهای مسکونی پایداری اجتماعی و اقتصادی در کلیه عرصه‌ها بویژه در عرصه معماری و شهرسازی از اهمیت دوچندانی برخوردار می‌شود. در سال‌های اخیر عوامل اجتماعی به عنوان پیش‌نیازی برای پایداری، تمرکز زیادی را به خود معطوف کرده است. در واقع در پایداری اجتماعی محور اصلی، انسان نسل حاضر و آینده می‌باشد و برآوردن نیازها، افزایش کیفیت زندگی او و استفاده از تمام ظرفیتهای او و توانش در بهبود وضع خود از اهداف پایداری اجتماعی است. که معیارهایی هم چون دسترسی برابر به منابع (عدالت اجتماعی)، توانایی خوب زیستن، سلامت و رفاه اجتماعی، امنیت، بالا بردن سطح آگاهی و آموزش، مشارکت، ارتقاء روابط جمعی و ... را دارا می‌باشد. باز خورد آن در معماری، بوجود آوردن معماری پاسخگو است که همخوان با نیازهای اساسی و عالی انسان، الگوهای رفتاری او و بهبود کیفیتهای فضایی مطابق با آن برای همه اقشار جامعه بویژه افراد کم درآمد و معلولین باشد، معماری که در برگیرنده فرهنگ، اعتقادات و الگوهای رفتاری است. در این میان حمایت از زندگی اجتماعی و فرهنگی از طریق ارتقاء فضاهای عمومی برای درگیر کردن مردم و شهر، افزایش ارزشهای فرهنگی و ایجاد ساختارهای با هویت در جهت بوجود آوردن حس تعلق، ساخت محیط زندگی هارمونیک، و فضاهای انعطاف پذیر و ... از راهکارهای عملی طراحی برای دستیابی به پایداری اجتماعی است.

روش تحقیق:

روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و اسنادی است که با بهره گیری از منابع موجود به بررسی اهمیت تعاملات اجتماعی در ارتقای کیفیت فضای مسکونی می‌پردازد.

بیان مسئله:

می‌توان گفت امروزه علی‌رغم تمامی پیشرفتهای موجود، مفهوم در اجتماع زیستن که بخشی از نیازهای ذاتی انسانهاست کم‌تر از ادوار تاریخی گذشته است. مجاورت میتواند یکی از عوامل آغاز رابطه اجتماعی باشد اما به نظر می‌رسد، شرط کافی آن نباشد. رعایت حقوق سایر آحاد جامعه از جمله همسایگان، تأثیری بسزا در شکلگیری محیط بیرونی مسکن مطلوب خواهد داشت. این به آن معناست که مسکن مطلوب در عین حالی که امکان ارتباط مناسب بین افراد خانواده را فراهم می‌آورد از بروز مزاحمت‌های بصری، صوتی، روانی و امثال آن پیشگیری می‌کنند. لذا هماهنگی مسکن با محیط پیرامونی نیز از شرایط لازم مطلوبیت مسکن است. بنابراین این نیاز به تعامل اجتماعی در جوامع انسانی یک ضرورت و در جهت افزایش اعتماد به نفس، ارتقاء فرهنگی، احساس امنیت و ... مطلوب ارزیابی می‌شود. نیاز به تعاملات اجتماعی و ارتباط با هم‌نوعان، حفظ حریمها و نیاز به خلوت در جای خود در معماری گذشته به خوبی پاسخدهی می‌شد. عناصر شکلی و کالبدی معماری معمولاً متغیرتر و عناصر فرهنگی و معنایی آن ثابت‌ترند- این خاطره (خیال مطلوب) را شاید بتوان از عوامل ثابت دانست، پاسخدهی به این نیاز در گذشته فضاهای نیمه خصوصی بود که مالکان نسبت به آن احساس مالکیت میکردند. تحقیق پیش رو می‌کوشد در راستای

این نگاه، حوزه ای از این معماری را مطالعه کند که به بعضی شؤون انسانی این تمدن بر می گردد و لذا به شأن اجتماعی و فردی انسانهای مستقر در معماری آن توجه می کند. از آنجا که نخستین حضور انسان در فضای معماری، در محیط سکونت خود است و این مکان هنوز هم بزرگترین و گسترده ترین بستر تحقق این زندگی است، انسان موجودی اجتماعی است و تعاملات اجتماعی دربرآورده ساختن نیازهای اجتماعی و روانی افراد جامعه خصوصا کودکان و سالمندان نقش منحصر بفردی دارد اما فقدان فضاهای اجتماعی حمایت کننده که با جذب افراد و گروه های مختلف و ایجاد شرایط مناسب برای شکل گیری تعاملات اجتماعی میتوانند انسان ها را در تکمیل رشد روانی و اجتماعی شان یاری دهند نیاز به یک استراتژی جامع برای طراحی و شهرسازی پایدار را روشن می کند زندگی در یک مسکن مناسب یک پیش فرض اساسی برای دستیابی به تحقق فردی است و سهم قابل توجهی در پایداری اجتماعی هر جامعه دارد در این تحقیق ابتدا نقش تعاملات اجتماعی در سلامت روانی انسان ها بررسی و سپس به نحوه تاثیر طراحی بلوک های مسکونی و نیز فضای بازمین آنها بر تعاملات اجتماعی پرداخته خواهد شد و راهکارهایی جهت افزایش تعاملات اجتماعی ارائه خواهد شد.

سوالات تحقیق:

- چگونه میتوان به طراحی یک الگوی مناسب دست یافت که از سوی دیگر پاسخگوی نیازهای جامعه امروز باشد؟
- چگونه میتوان کیفیت فضایی و کالبدی در طراحی مسکن امروز را ارتقاء داد؟
- چگونه می توان فضاهایی برای تعاملات بیشتر اجتماعی و فرهنگی در مجموعه مسکونی طراحی کرد؟

فرضیات:

- ایجاد فضاهایی برای تعاملات بیشتر اجتماعی و فرهنگی در مجموعه مسکونی.
- ارتقای کیفیت فضایی و کالبدی در مسکن معاصر از طریق تاثیرپذیری از پایداری اجتماعی

اهداف اصلی

ارتقای کیفیت فضایی و کالبدی در مسکن معاصر از طریق اقتباس از معماری سنتی ایران و بازشناسی و بکارگیری تعاملات اجتماعی در آن

اهداف فرعی

- ایجاد فضاهایی برای تعاملات بیشتر اجتماعی و فرهنگی در مجموعه مسکونی.
- دستیابی به راهکارهایی برای القای حس پویایی و تحرک واز سوی دیگر آرامش ساکنین در مجتمع مسکونی

- پایدار سازی و ارتقای کیفیت اتفاقاتی که در درون کالبد معماری مسکن جریان دارد.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق:

معماری می تواند نقش ارزنده‌ای در یافتن راه حل‌هایی برای تاثیر متقابل گروه‌های اجتماعی برهم‌ایفا کند! همان‌طور که ساختارهای اجتماعی بر معماری اثر می‌گذارد، عکس آن نیز می‌تواند اتفاق بیفتد. یک مجتمع زیستی بارویکرد پایداری اجتماعی می‌تواند به مردم کمک کند تا منافع زندگی پایدار را درک کنند (Tang, 2012)

تعاملات اجتماعی یکی از نیازهای اساسی فطری انسان است که امروزه به سادگی در حال نابودی است و کمبود آن در جوامع مختلف دیده می‌شود به نحوی که امروزه به یک بحران بدل شده است و دامنه‌های این بحران کم و بیش به کشور ما نیز کشیده شده است (ناصری، ۱۳۸۸) حال آنکه کتابخانه‌ها و مدارس ایرانی در این زمینه گذشته‌ی درخشانی داشته‌اند و روابط پایدار اجتماعی در این فضاها قابل مشاهده بوده است. (قیومی، ۱۳۸۶)

متغیر های مساله

- عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر پایداری فضای معماری
- معیار های طراحی بر اساس پایداری اجتماعی

تعاریف

پایداری اجتماعی:

بعد اجتماعی پایداری منعکس کننده توسعه انسانی، به معنی پیشرفت به سمتی که همه افراد جامعه قادر شوند نیازهای ضروری خود را برآورده کنند: دست یافتن به یک سطح منطقی از آرامش، داشتن یک زندگی معنادار و هدفمند و با علاقه زندگی کردن، دسترسی به فرصت‌های برابر و عادلانه در بهداشت و آموزش برای همه بنابراین، توسعه انسانی یک هدف نهایی به حساب می‌آید به طوری دیگر جنبه‌های مهم مانند توسعه اقتصادی وسیله محسوب می‌شوند. (سالمی، همزما، ۱۳۹۰)

تعاملات اجتماعی:

هرگاه عملی از شخصی سرزند مه با پاسخ از سوی فرد دیگر همراه باشد اصطلاحاً به این عمل متقابل دوسویه تعامل اجتماعی یا کنش متقابل اجتماعی گفته می‌شود. در این صورت میان این دو شخص به رابطه اجتماعی برقرار میگردد. همچنین لازم به

ذکر است که در زمینه ایجاد و شکل‌گیری تعامل اجتماعی حضور و وجود اشخاص دیگر ضروری و مهم می‌باشد به طوری که شخص در رابطه با دیگران باید حضور آنها را مد نظر قرار دهد. در واقع تعاملات اجتماعی به مفهوم کنش پویا میان دو یا چند نفر و یا بروز فعالیت‌های جمعی در فضای عمومی شهر است. شرط اصلی بروز فعالیت‌های جمعی چه به صورت فعال و چه به صورت منفعل، وجود شرایط محیطی مناسب و حضور دیگر افرادی است که جهت انجام فعالیت‌های اختیاری و ضروری به فضا مراجعه نموده اند (tang , 1990)

مجتمع مسکونی :

مفهوم مسکن چیزی بیش از یک سرپناه و چیزی بیش از محافظ انسان و فعالیتش از گزند عناصر طبیعی است. مفهوم دیگر آن این است که تمامی خدمات و تسهیلات ضروری برای بهزیستی خانواده را مانند بهداشت، آموزش، فرهنگ و روابط اجتماعی بدون توجه به اهمیت و میزان انجام این خدمات را فراهم می‌سازد.

رضایتمندی:

عامل اساسی و مهم در موفقیت یک فضا میزان رضایتمندی کاربران آن می‌باشد و رضایت فرد به میزان انطباق ساختار اجتماعی و فرهنگی فضا، محرمیت فضاها و هویت فضاها با نیازها و ماهیت هستی انسانی بستگی دارد که در این زمینه فضاهایی با تعاملات اجتماعی بیشتر کارا تر از فضاهای دیگر می‌باشد.

پیشینه موضوع:

۱- الکساندر، کریستوفر، ۱۳۸۶، معماری و راز جاودانگی: راه بی‌زمان ساختن، ترجمه مهرداد قیومی.

تنها زمانی مکان‌ها زنده‌اند که واجد خصلت «چیزبودن» باشند. تنها در صورت داشتن چنین کیفیت ساختاری‌ای است که به عنوان چیزی «تودستی»- و نه «فرا دستی»-، برای ما اهلی شده و ما از آن‌ها مراقبت می‌کنیم. اما چنین کیفیتی از کجا ناشی می‌شود؟ و چگونه یک مکان ما را در تلقی‌مان از چیز بودنش و مراقبت از آن یاری می‌رساند؟ الکساندر چنین کیفیتی را در «آزادی ظریف و پیچیده از تضادهای درونی» دانسته و تأکید می‌کند که تنها در این صورت است که این مکان‌ها زنده خواهند بود. «الگوهای خاصی که بنا یا شهر را می‌سازند ممکن است زنده یا مرده باشند. به هر اندازه که زنده باشند امکان آزاد شدن نیروهای درونی ما را فراهم می‌سازند و ما را آزاد می‌کنند؛ اما اگر مرده باشند، ما را در بند تناقضات درونیمان نگاه می‌دارند». واقعیت این است که شخص آن‌چنان تحت تأثیر محیط خود است که حالت هماهنگی

[درونی] اش بستگی تام به هماهنگی او با محیط خود دارد. بعضی انواع موقعیت‌های کالبدی و اجتماعی به انسان کمک می‌کند تا انسان زندگی را بیشتر دریابد، و بعضی دیگر اینکار را دشوار می‌سازد.

در این کتاب به بررسی اینکه ما چه فضاهایی را زنده مینامیم و طریق دستیابی به این مهم چیست را بررسی میکند.

۲- نوربرگ-شولتز، کریستین، ۱۳۸۹، مفهوم سکونت: به سوی معماری تمثیلی، ترجمه: م.ا یاراحمدی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات آگه.

سکونت را می‌توان به زعم نور برگ - از نظر شولتز در سه مقیاس بررسی نمود:

۱. مجتمع: دیدار با دیگران به آهنگ داد و ستد تولیدات، اندیشه‌ها و احساسات؛ به معنای آزمودن زندگی به عنوان عرصه امکانات گوناگون (آبادی با فضاهای شهری خود).

۲. عمومی: توافق با دیگران یعنی پذیرش مجموعه‌ای از ارزش‌های مشترک (بناهای عمومی).

۳. خصوصی: یافتن موجودیت از طریق گزینش جهانی کوچک و از آن خود (خانه).

سکونت آدمی را، بدین ترتیب، می‌توان از وجوه مختلفی بررسی کرد. با این حال از تقسیم بندی سه‌گانه شولتز، در این رساله، بیشتر به سومین مورد یعنی «خانه» پرداخته شده است. این سطح سکونت، شامل پرورش هویت ویژه فردی در کنار منافع مشترک و هویت‌یابی عمومی، در دو سطح پیشین، می‌باشد. چنین سطحی را می‌توان به دور از دخالت دیگران، سکونت خصوصی خواند. چنین مکانی، شکل دهنده خاطرات، مأمّن و پناهگاه آدمی خواهد بود.

۳- خانم‌ها مهنوش میرزایی و سلما حایری در پژوهش خود تحت عنوان خاستگاه هنر در هویت معماری با رویکرد پایداری اجتماعی به تحقیق و بررسی پرداخته‌اند و به اهمیت پایداری اجتماعی و تاثیر آن در هنر پرداخته‌اند.

۴- خانم فرشته نعیمی در سال ۱۳۹۳ در مقاله‌ای تحت عنوان محله پایدار با رویکرد ارتقاء تعاملات اجتماعی به معرفی عناصر طراحی محله پایدار پرداخته است که در آن از تعاملات اجتماعی بهره گرفته است.

۵- سمیه خانی، محمد مسعود، مجید صالحی نیا استادیاران دانشگاه هنر اصفهان در مقاله خود تحت عنوان تأثیر معماری مسکن ایرانی در تعاملات اجتماعی به تحقیق و پژوهش پرداخته‌اند که در آن به توضیح نیاز به تعاملات اجتماعی و ارتباط با هم نوعان، حفظ حریمها و نیاز به خلوت در جای خود در معماری گذشته اشاره شده است.

۶- سها پورمحمد، آرش پسران در مقاله خود با نام کنکاش اصول پایداری اجتماعی، در معماری خانه‌های درونگرای ایرانی در جهت ارائه راهکارهای طراحی معماری در این زمینه به ارایه راه‌حلهایی عملی در جهت یک معماری پایدار از نظر اجتماعی پرداخته‌اند.

۷- مهسا بهرامی سامانی، سعیده نژادستاری در پژوهشی تحت عنوان باز نگری در طراحی مجتمع‌های مسکونی با رویکردی بر پایداری اجتماعی به بررسی اهمیت تعاملات اجتماعی در ارتقای کیفیت فضای مسکونی پرداخته‌اند.

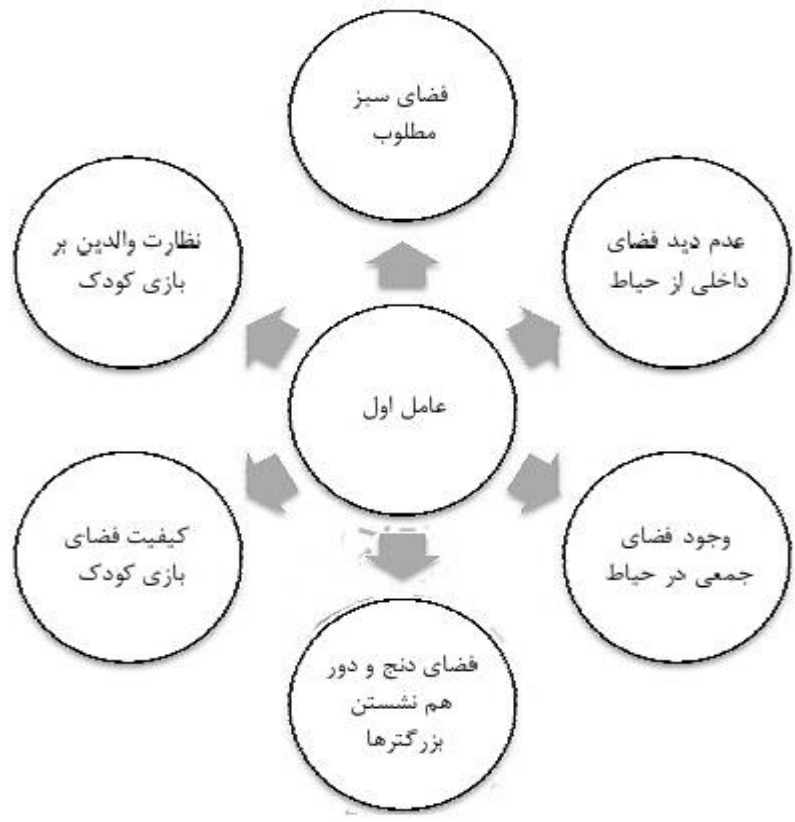
نتیجه گیری:

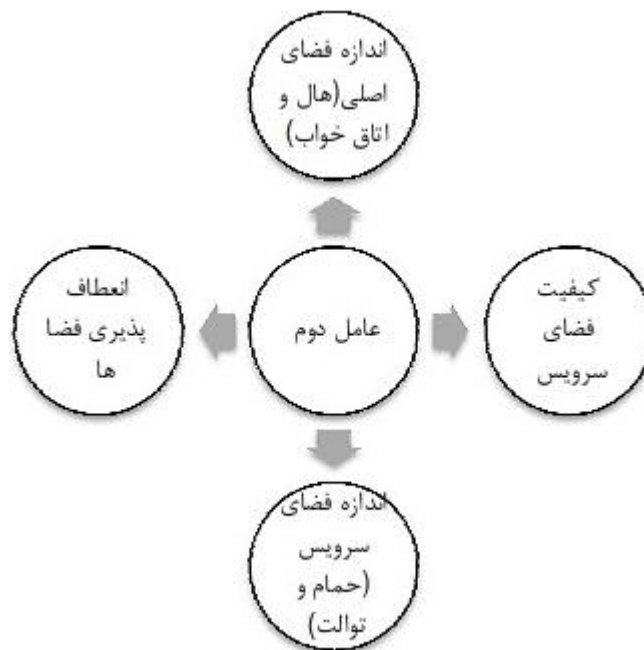
تعاملات اجتماعی بیش از آن که معطوف به گذشته باشد به بینش افراد مرتبط است، زمان حال را دربر می گیرد و تقاضا برای بهره‌مندی از آن ریشه در نیازهای فردی و جمعی شهروندان در محیط شهر دارد، معماری پایدار اجتماعی که امروزه به هم زیستی مسالمت امیز انسان و مصنوعات الحاق می شود فقط یک اصطلاح نیست بلکه سرشار از حضور انسانهایی است که نیازمند جامعه ای سالم و پایدار برای خویشند جامعه ای که نیازهایش نباید توانایی افراد دیگر در جهان و نسل های آتی را در برآوردن نیازهایشان به خطر بیاندازد. (قربانزاده، ۱۳۹۰)

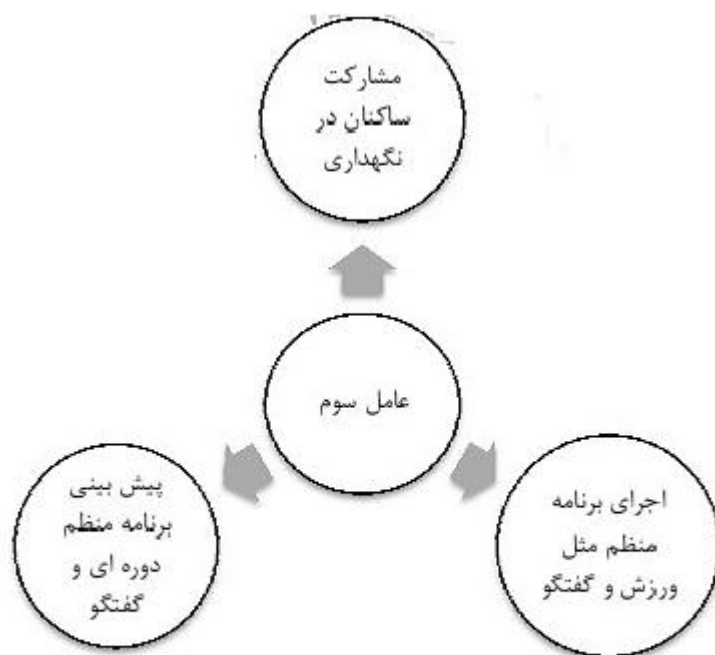
فضا و روابط جاری در آن با هم در ارتباط متقابل هستند و از هم تاثیر می پذیرند. انسان از طریق روابط اجتماعی_ فرهنگی به فضا، فرم و عملکرد اهمیت می بخشد و ساماندهی فضا به نوبه خود به تغییر شکل این روابط می انجامد. بنابراین ساخت و طراحی فضاهای معماری بر فرآیند زندگی اجتماعی تاثیر گذاشته و می بایست از نظر جسمی و روانی برای ساکنان کارایی داشته باشد (سیفایی، ۱۳۸۴، ۷۶). خوانایی بنا از طریق ابزار کالبدی آشکارتر می شود و به میزانی که یک کالبد بتواند با کاربران خود از طریق کالبد ارتباط نمادین ایجاد کند، یک ساختمان خوانا و نا خوانا ارزیابی می شود (رضازاده، ۱۳۸۴، ۲۵).

ارائه راهکار:

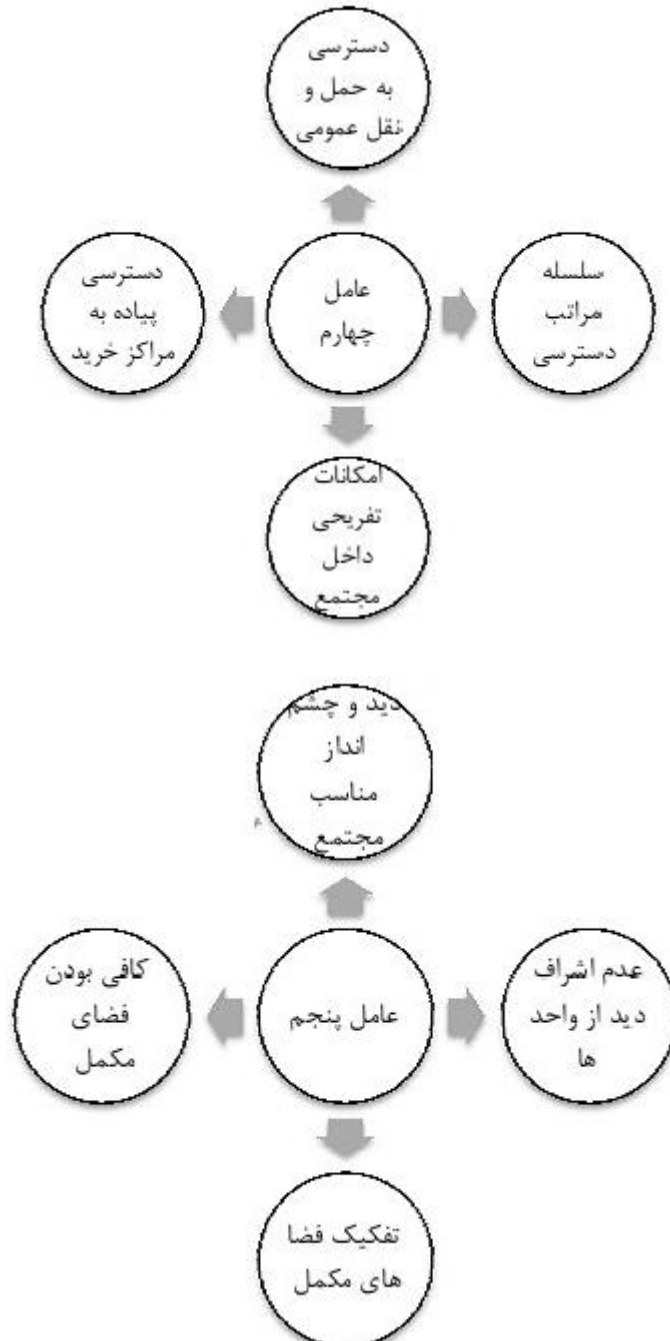
در راستای پژوهش انجام شده برای حل مشکلات مسکن امروزی و رساندن آن به پایداری اجتماعی به ارائه راهکارهایی میپردازیم:

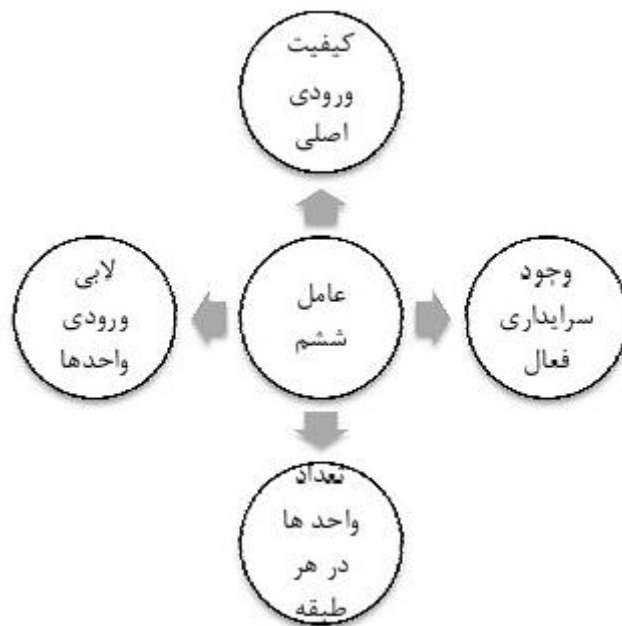

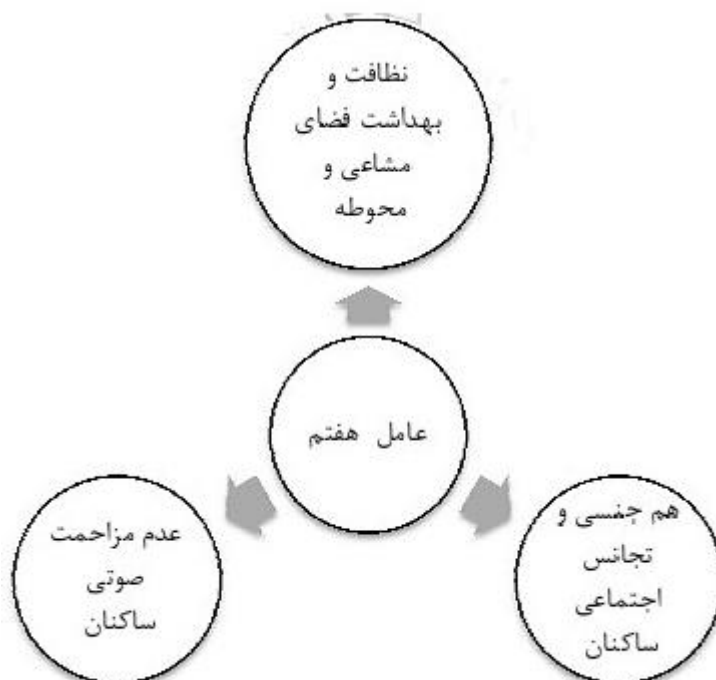

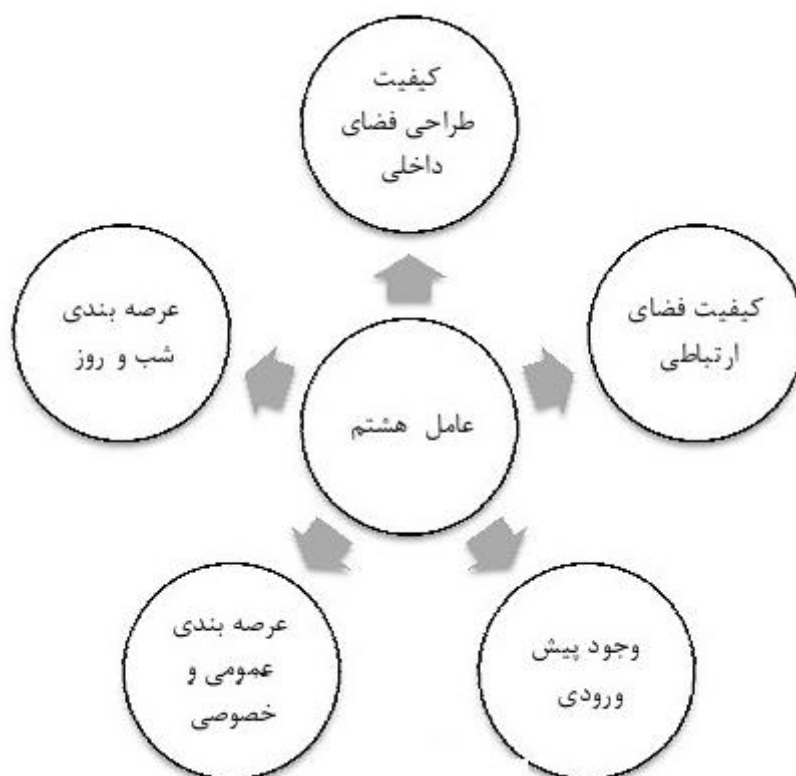

نمودار 3-3 پارامترهای عامل سوم (نگارنده).

در این مرحله برای هر عامل هم‌مطابق پارامترهای تشکیل دهنده، اسامی معماری مطابق زیرانتخاب شد.

- عامل ۱: سرزندگی و پویایی فضای باز و نیمه باز
- عامل ۲: آسایش
- عامل ۳: مدیریت مبتنی بر تعاملات اجتماعی
- عامل ۴: دسترسی به خدمات عمومی
- عامل ۵: رعایت حریم سازی فیزیکی و بصری
- عامل ۶: تشخیص ورودی
- عامل ۷: بهداشت و آرامش محیط
- عامل ۸: عرصه بندی کیفیت فضایی

منابع:

- الکساندر، کریستوفر، ۱۳۸۶، معماری و راز جاودانگی: راه بی‌زمان ساختن، ترجمه مهرداد قیومی.
- نوربرگ-شولتز، کریستین، ۱۳۸۹، مفهوم سکونت: به سوی معماری تمثیلی، ترجمه: م. ا. یاراحمدی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات آگه.
 - قربانزاده، بهرنگ، تالار شهر رشت با رویکرد پایداری اجتماعی، رساله کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، ۱۳۹۰.
 - ناصری، سونا، ۱۳۸۸، طراحی محله مسکونی (با رویکرد پایداری اجتماعی)، رساله کارشناسی ارشد معماری (معماری)، میر صالحی، مهران (راهنما)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.

Surf and download all data from SID.ir: www.SID.ir

Translate via STRS.ir: www.STRS.ir

Follow our scientific posts via our Blog: www.sid.ir/blog

Use our educational service (Courses, Workshops, Videos and etc.) via Workshop: www.sid.ir/workshop